

УДК 378.147:81'243
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/23.166121>

Оксана БОГДАНОВА,
orcid.org/0000-0002-4609-7675
старший викладач кафедри філології, перекладу
та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України
(Харків, Україна), *o.v.bogdanova@ukr.net*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ СПРИЙМАННЯ І РОЗУМІННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ, СПРЯМОВАНОЇ НА РОЗВИТОК ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КУРСАНТІВ

У статті відображені теоретичні основи методики навчання іношомовного спілкування, спрямованої на формування дискурсивної компетенції курсантів. Представлена розробка методики формування дискурсивної компетенції у курсантів у процесі породження і сприйняття певних типів дискурсів. Сприймання і розуміння мовлення є одним із двох основних моментів мовленнєвої діяльності, протилежних словесному вираженню власних думок. Спираючись на професійні знання курсанта, його власний життєвий досвід, ставлення до вивчення іноземної мови та враховуючи дидактичні принципи у викладі навчального матеріалу, викладач, здійснюючи методичний супровід, веде курсанта до поступового розширення його іношомовної соціокультурної компетенції.

Ключові слова: іношомовне спілкування, дискурс, дискурсивна компетенція.

Oksana BOGDANOVA,
orcid.org/0000-0002-4609-7675
Senior Lecturer of the Department of Philology,
Translation and Lingual Communication,
National Academy of the National Guard of Ukraine
(Kharkov, Ukraine), *o.v.bogdanova@ukr.net*

THEORETICAL BASIS OF THE METHOD OF COMPREHENSION AND APPREHENSION OF FOREIGN LANGUAGE, DETERMINED TO DEVELOP THE DISCUSSIVE COMPETENCE OF CADETS

Theoretical bases of teaching method of foreign intercourse, aimed at forming of discursive competence of cadets are reflected in the article. The article reflects the theoretical foundations of the methodology of teaching foreign language communication aimed at forming the discursive competence of the cadets. The development of a method for the formation of discursive competence in the process of generation and perception of certain types of discourses are presented. Perception and understanding of speech is one of the two main moments of speech activity, contrary to the verbal expression of their own thoughts. Usually, perception is interpreted as a subjective reflection of objects or phenomena of the objective world, due to their direct influence on our senses. When they say that cadets should understand foreign texts logically, it turns out that this understanding is reduced to understanding only the language shell, which from a psychological point of view in this sense does not need. Observations on pairs of a foreign language testify to the fact that the cadets are indeed often accustomed to a discursive understanding of foreign texts, when first of all lexicographic and grammatical features of the text are comprehended, and the semantic content of the text is understood only in the translation into his native language. Based on the professional knowledge of the cadet, his own life experience, his attitude to the study of a foreign language and taking into account the didactic principles of accessibility, continuity in the presentation of the teaching material, the teacher, carrying out methodological support, leads the cadet to gradually expand his foreign-language socio-cultural competence. It should be borne in mind that all types of foreign language activities in the classroom should be motivated, have a practical professional orientation and pragmatic value.

Key words: foreign intercourse, discourse, discursive competence.

Постановка проблеми. Важливою метою навчання іноземної мови курсантів є розвиток іношомовної комунікативної компетенції. У процесі навчання іноземних мов спостерігається взаємовплив мовної компетенції рідною мовою і мовної компетенції іноземною мовою. Розвиток міжкультурної мовної компетенції, необхідної для

використання мови як засобу спілкування в іношомовному полікультурному середовищі, навряд чи можливий без паралельного формування і розвитку відповідної соціокультурної компетенції. Ми визначаємо шляхи формування компетенції на теоретичному рівні, вивчаючи дискурсивну компетенцію, тобто методику сприйняття та розу-

міння іншомовного спілкування, в результаті використання якої формується дискурсивна компетенція. Ця методика виконується шляхом одночасного формування всіх типів компетенції, що у своїй сукупності утворює комунікативну компетенцію. Саме ці фактори зумовлюють актуальність статті.

Мета статті – теоретичне обґрунтування та розробка методики формування дискурсивної компетенції у курсантів у процесі породження і сприйняття певних типів дискурсів у сфері усного офіційного спілкування, а саме на розвиток у курсантів мовних спеціальностей рис вторинної мовної особистості на вербально-семантичному рівні – у процесі оволодіння мовними засобами і структурою досліджуваних типів дискурсів.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом науковці (С. В. Бобова, Н. Г. Валеева, Н. Н. Гавриленко, Е. В. Тихомирова, О. Л. Федорова та ін.), вирішуючи ряд завдань в області теорії і практики навчання іноземних мов, застосовували послідовне ознайомлення з різними типами та жанрами текстів, які стосуються певних сфер спілкування.

Виклад основного матеріалу. Реалізація цієї методики здійснюється на основі змісту навчання іншомовного спілкування, яке забезпечує формування дискурсивної компетенції. До нього входять певні компоненти:

- типи дискурсів і відповідні їм реальні дискурси, необхідні для здійснення міжкультурної комунікації студентів;
- мовний матеріал, необхідний для створення й розуміння дискурсів;
- соціальний контекст, на основі якого здійснюється породження та сприйняття будь-якого реального дискурсу і який містить комунікантів, їхні фонові знання, сфери і ситуації спілкування;
- комунікативні цілі й наміри комунікантів, які зумовлюють їх мовну і немовну поведінку в процесі спілкування;
- уміння й навички іншомовного спілкування, що є необхідною умовою для створення смислового сприйняття дискурсів (Кучеренко, 2000: 110).

Сприймання й розуміння мовлення є одним із двох основних моментів мовленнєвої діяльності, протилежних словесному вираженню власних думок. Зазвичай сприймання витлумачується як суб'єктивне відображення предметів або явищ об'єктивного світу, зумовлене їхнім безпосереднім впливом на наші органи чуття. Отже, фізіологічно сприйняття припускає першосигнальну діяльність мозку (Кулиш, 1982: 98).

Що ж стосується розуміння, то воно – відображення зв'язків і стосунків, нерозривно пов'язане з

мовою і мовленням, а тому завжди свідоме. Фізіологічно розуміння пояснюється діяльністю другої сигнальної системи. Психологічно розуміння характеризується осмисленням того, що сприймається, тому воно і виявляється завжди у формі словесного дискурсивно-логічного мислення. У людини є дві сигнальні системи, з яких перша приводиться в дію впливом предметних подразників, а друга функціонує лише під впливом словесних подразників. На цій підставі і варто розрізнити сприймання мовлення як першосигнальний процес і розуміння мовлення як другосигнальний процес.

Отже, істотної психологічної різниці між сприйманням і розумінням мовлення рідною мовою і сприйманням та розумінням мовлення іноземною мовою немає і не може бути. І в тому, і в іншому разі чуттєво сприймається мовна оболонка думок, дискурсивно-логічно розуміється зміст мовлення. Інтуїтивне ж розуміння мовлення іноземною мовою так само неможливе, як неможливе воно й рідною мовою (Артемов, 1969: 89).

Коли говорять, що курсанти мають розуміти іноземні тексти логічно, то виявляється, що це розуміння зводиться до розуміння лише мовної оболонки, що із психологічної точки зору в такому розумінні зовсім не потрібне (за умови практичного володіння мовою). Спостереження на парах іноземної мови свідчать про те, що курсанти дійсно бувають часто привчені лише до дискурсивного розуміння іноземних текстів, коли усвідомленню піддаються, насамперед, лексико-граматичні особливості тексту, а значеннєвий зміст тексту розуміється лише в перекладі його рідною мовою. Психологічно ж читання без розуміння не є читанням, тому що основна мета і його основний зміст полягають саме в тому, щоб зрозуміти, що читається, а не в тому, щоб правильно сприйняти мовну оболонку (Бенедиктов, 1974: 67). З іншого боку, не можна привчити курсантів до дискурсивно-логічного розуміння іноземних текстів, коли ці тексти піддаються спочатку граматичному розбору, а потім робиться їхній переклад. Інакше кажучи, не можна здійснювати переклад із метою розуміння, а треба домагатися без перекладного розуміння іншомовних текстів. Іноді говорять про те, що без перекладне розуміння іноземних текстів саме і є наслідком перекладу, тому що переклад дозволяє мати думки, які потім зв'язуються з іншомовними формулюваннями.

З точки зору професійної педагогіки механізм взаємодії професійної підготовки курсанта і розширення його іншомовної соціокультурної компетенції передбачають дотримання певної послідовності в накопиченні соціокультурних знань з

опорою на знання, отримані в процесі вивчення профільних дисциплін, і філософське положення про перехід кількості в якість.

Спираючись на професійні знання курсанта, його власний життєвий досвід, ставлення до вивчення іноземної мови та враховуючи дидактичні принципи доступності, наступності у викладі навчального матеріалу, викладач, здійснюючи методичний супровід, веде курсанта до поступового розширення його іншомовної соціокультурної компетенції. При цьому варто враховувати, що всі види іншомовної діяльності на заняттях мають бути мотивованими, мати практичну професійну спрямованість і прагматичну цінність (Жинкин, 1982: 73). Механізм взаємодії професійної підготовки курсанта і розширення його іншомовної соціокультурної компетенції включає такі етапи:

1) активізація відомого лексичного матеріалу з теми паралельно з відтворенням професійних знань із профільної дисципліни;

2) введення нових соціокультурних понять з опорою на порівняння явищ;

3) наповнення нових понять зрозумілим змістом через наведення прикладів із професійної діяльності;

4) закріплення нових понять шляхом застосування у стандартних ситуаціях.

Дотримання такого поетапного алгоритму взаємодії професійної підготовки курсанта і розширення його іншомовної соціокультурної компетенції сприяють зміцненню міждисциплінарних зв'язків, забезпеченню стійкого інтересу курсантів до вивчення іноземної мови, розвитку мовлення, усвідомленню необхідності враховувати соціокультурні відмінності в майбутній професійній діяльності, толерантного ставлення до носіїв чужої мови і культури.

Значення англійської мови в сучасному світі настільки велике, що її знання не є привілеєм і розкішшю. Колись і комп'ютери, так само як мобільні телефони, могли собі дозволити лише люди певного соціального класу. Нині такі речі є предметами першої необхідності. Те саме можна сказати і про англійську мову. Її вивчають в усіх освітніх закладах (школах, університетах), на курсах. А в наш час цифрових технологій той, хто бажає, може вивчити англійську дистанційно, не виходячи з дому. Освічена людина просто зобов'язана володіти англійською мовою, оскільки саме вона є ключем до подальшої самоосвіти та самовдосконалення (Деркач, 1991: 150).

Також задля розвитку комунікації в нашому дослідженні пропонуємо вправи, які спрямовані на покращення рівня розуміння та сприйняття іноземної мови в курсантів, та розглянемо кілька

термінів. Вільне володіння мовою – це можливість чіткого читання тексту з відповідною швидкістю. Ви можете сказати читачеві, як гладко звучать слова при читанні вголос. Читач, який не розвинув навички швидкого читання, може звучати більш переривчасто, спотикатися над словами і читати монотонним голосом.

Перегляньте нижченаведений текст:

He remembered Michael Novgin, the Hunter, leaping and twirling in that outrageous and fantastic forest that the brain of Ambrose Vandel had conceived. And he remembered the lovely flying Hind, eternally pursued, eternally desirable – a golden beautiful creature with horns on her head and twinkling bronze feet. He remembered her final collapse, shot and wounded, and Michael Novgin standing bewildered, with the body of the slain Deer in his arms (Christie, 1939: 144).

Прочитайте текст вголос. Подумайте, які слова ви підкреслюєте, а якими ви показуєте розуміння тексту, коли ви читаете. Можливо, ви прочитали перші кілька речень задумливим тоном. Ці елементи показують нам, де вільність пов'язується з розумінням.

Розуміння мови – це здатність розуміти і інтерпретувати фрагмент тексту. Це включає в себе не просто опис того, про що йдеться, а й глибоке розуміння змісту тексту та підключення його до інших областей. Часто, коли викладачі вчать розумінню мови, вони зосереджуються на основних моментах (Хто? Що? Де? Коли? Чому? Як?), але розуміння фактично виходить за межі того, щоб запитати: «Чому цей текст важливий?» і «Як я можу підключити його до себе, до інших текстів, які я читав, і до навколишнього світу?»

Для того щоб допомогти курсантам стати найкращими, треба не просто перевіряти швидкість і точність курсанта або слухати, як добре курсант читає текст, викладачі мають запропонувати більш комплексний підхід. Оскільки курсанти дорослішають і підбирають складніші тексти, фокус зміщується від вільного мовлення і зосереджується більше на розумінні, але викладачі мають все ще моделювати навички володіння мовою, щоб допомогти курсантам продовжувати «будувати» ключові навички розпізнавання та розуміння слів.

Викладачі можуть використовувати наведені нижче стратегії, щоб переконатись, що вони навчають як вільному володінню, так і розумінню на парі.

Попередній перегляд тексту.

Перш ніж читати будь-який текст, потрібен час, щоб переглянути його: подивитися на назву, ім'я автора, макет і будь-які ілюстрації, що з'являються. Це допомагає читачеві отримати розуміння ідеї,

перш ніж читати текст. Часто ці функції можуть надавати підказки, щоб допомогти читачам розшифрувати більш складні слова в тексті.

Наприклад, якщо курсант читає книгу про динозаврів, він або вона, можливо, чули слово «юрський», але ніколи не бачили його в друкованому вигляді. Якщо курсант попередньо перегляне книгу, коли він або вона зустрине нове слово і намагається пригадати його, то мозок скаже: «Гей, це звучить як слово «юра», яке я чув про шоу про динозаврів».

Ілюстрації також можуть допомогти з легкістю та розумінням. У книжці з малюнками читач може помітити, що слова, які він читає, схоже, не відповідають зображенню на сторінці. Це може бути ознакою того, що читач не читає правильних слів або не повністю розуміє текст. Зображення може спонукати читача повернутися і спробувати знову або поставити запитання, щоб викладач дізнався, що щось не так.

Поговоріть із текстом.

Навчіть читачів говорити з текстом, коли вони читають. Практикуйте робити прогнози і задавати питання, коли вони читають. Ви можете моделювати це для курсантів, коли читаєте вголос. Говоріння з текстом може уповільнити швидкість курсанта, але підвищити точність, і це, безумовно, покращить розуміння, оскільки читач зупиниться і подумає: «Що насправді говорить текст?» і «Що буде далі?»

Навчайте словника.

Виходьте за рамки орфографії та вимови, навчайте словникового запасу, міне час, перш ніж прийде вільне володіння та розуміння у курсантів. Наприклад, курсант може прочитати слово «пустеля», але чи використовує курсант правильну вимову в контексті?

Навчайте частин слова.

Поряд зі словником, частини слова можуть допомогти курсантам вільно вимовляти слова. Коли курсанти вивчають префікси, суфікси і коріння слів, вони не тільки дізнаються, як вимов-

ляють ключові компоненти слів, але й дізнаються, як ці компоненти змінюють значення слова.

Модель хорошого читання.

Ви коли-небудь чули читача, який дійсно робить текст живим? Якщо ви цього не зробили, подивіться на дитячого оповідача. Набагато простіше зрозуміти історію, коли вона добре читається.

Зупинка і перевірка розуміння.

Щоразу, коли ви читаєте щось на парі, зупиняйтеся і запитуйте: «Що це означає?» або «Що сказав текст?» Це особливо важливо, оскільки курсанти читають більш складні тексти. Наприклад, коли курсанти читають Шекспіра, вони часто вимовляють слова добре, але коли ви зупиняєтесь, щоб запитати їх, що вони тільки-но прочитали, вони не мають поняття. Те ж саме можна сказати і про високонауковий текст, де курсанти знають слова, але насправді не розуміють змісту. Зупиняючись, щоб перевірити розуміння, ви можете побачити, чи дійсно курсанти розуміють, що вони читають, або просто мають високу швидкість і точність.

Читайте.

Найважливіше, щоб курсанти часто читали. Допоможіть їм вибирати тексти, що відповідають їхнім інтересам і рівню читання. Чим більше курсанти піддаються читанню, тим більше шансів, що вони матимуть розвиток у навичках читання та розуміння. Не зосереджуйтеся так сильно на оцінці курсантів або на їх завданнях, пов'язаних із книгами. Замість цього зробіть читання більш цікавим і приємним, просто говорячи про те, що вони читають, і дайте їм змогу прочитати вам.

Висновки. Отже, в цьому дослідженні були розглянуті основні теоретичні положення, необхідні для створення науково обґрунтованої методики формування дискурсивної компетенції курсантів мовних спеціальностей у сфері іншомовного спілкування, а також визначені умови, за яких відбувається формування дискурсивних умінь, сформовані критерії та показники, виокремлені методи та принципи навчання, відповідно до яких розроблено систему вправ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артёмов В. А. Психология обучения иностранным языкам. Москва : Просвещение, 1969. 279 с.
2. Бенедиктов Б. А. Психология овладения иностранным языком. Минск : Изд-во БГУ, 1974. 152 с.
3. Деркач А. А., Щербак С. Ф. Педагогична евристика: мистецтво оволодіння іноземною мовою. Москва : Педагогіка, 1991. 210 с.
4. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. Москва : Политиздат, 1982. 250 с.
5. Кулиш Л. Ю. Психолінгвістическіе аспекты восприятия устной иноязычной речи. Зависимость восприятия от речевых характеристик говорящего. Киев : Вища школа, 1982. 208 с.
6. Кучеренко О. И. Формирование дискурсивной компетенции в сфере устного общения (французский язык, неязыковой вуз) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Московский ордена дружбы народов лингвистический университет. Москва, 2000. 176 с.
7. Christie A. Labours of Hercules. New York ; L. : 1939. 354 p.

REFERENCES

1. Artyomov V. A. Psychology of teaching foreign languages. M. : Enlightenment, 1969. 279 p. [in Russian]
2. Benedict B. A. Psychology of mastering a foreign language. Minsk : BSU Publishing House, 1974. 152 p. [in Russian]
3. Derkach A. A., Scherbak S. F. Pedagogical Heuristics: Mystics of Earth and Earth. M. ; Pedagogy, 1991. 210 p. [in Russian]
4. Zhinkin N. I. Speech as a conductor of information. M. : Politizdat, 1982. 250 p. [in Russian]
5. Kulish L. Yu. Psycholinguistic aspects of the perception of spoken foreign language. The dependence of perception on the speaker's speech characteristics. K. : Vishcha Shkola, 1982. 208 p. [in Russian]
6. Kucherenko O. I. Formation of discursive competence in the field of oral communication (French, non-linguistic university) : dis. ... kand. ped. sciences : 13.00.02 / Moskovsky Order of Peoples' Friendship Linguistic University. Moscow, 2000. 176 p. [in Russian]
7. Christie A. Labours of Hercules. New York ; L. : 1939. 354 p.